

Franz Kafka

Naslov originala:

Franz Kafka
Der Prozess

Copyright © ovog izdanja 2020, Knjižara Roman

Franc Kafka
PROCES

Prevod
Vida Županski Pečnik

r

Sadržaj:

- 7 Glava prva
*Hapšenje, razgovor sa gospodom Grubah, zatim
gospođica Birstner*
- 29 Glava druga
Prvo isledenje
- 42 Glava treća
U praznoj većnici. Student. Kancelarije
- 61 Glava četvrta
Prijateljica gospođice Birstner
- 68 Glava peta
Batinaš
- 74 Glava šesta
Ujak. Leni
- 90 Glava sedma
Advokat. Fabrikant. Slikar
- 129 Glava osma
Trgovac Blok. Otkazivanje advokatu
- 153 Glava deveta
U katedrali
- 172 Glava deseta
Kraj
- 177 O autoru

GLAVA PRVA

Hapšenje, razgovor sa gospodom Grubah, zatim gospodica Birstner

Neko mora da je oklevetao Jozefa K., jer je, iako nije učinio nikakvo zlo, jednog jutra bio uhapšen. Kuvarica gospođe Grubah, njegove gazdarice, donosila mu je svakog dana doručak oko osam časova, ali tog jutra nije došla. To se još nikad nije desilo. K. pričekao još jedan časak, pogleda sa jastuka u staru ženu koja je stanovala prekoputa i koja ga je sad posmatrala nekom za nju sasvim neobičnom radoznalošću, a zatim, začuđen i gladan, on zazvoni. Odmah se ču kucanje na vratima i u sobu uđe neki čovek koga on u svom stanu još nikad nije video. Bio je vitak ali čvrsto građen i na sebi je imao pripijeno crno odelo na kome je, slično putničkim odelima, bilo mnogo nabora, džepova, predica, dugmeta i jedan pojas. Usled toga ono je, a da čovek nije bio načisto čemu sve to služi, izgledalo naročito praktično. „Ko ste vi?“, upita K. i upola se uspravi u postelji. Ali čovek pređe preko pitanja kao da se treba zadovoljiti njegovom pojavom i samo reče: „Vi ste zvonili?“ „Ana treba da mi donese doručak“, reče K. i pokuša najpre da utvrdi ćutke, pažljivim posmatranjem i razmišljanjem, ko je u stvari taj čovek. No ovaj mu nije dao dugo prilike za to, nego se okrenu vratima i odškrinu ih malo da bi rekao nekome ko je očigledno stajao odmah iza vrata: „On bi hteo da mu Ana donese doručak.“ Iz susedne sobe dopro je prigušen smeh, a po njegovom zvuku nije bilo

jasno ne učestvuje li u njemu i više osoba. I mada stranac ovim nije mogao saznati ništa što mu već ranije ne bi bilo poznato, on ipak reče K.-u tonom saopštenja: „Nemoguće je.“ „To je nešto novo“ – reče K., skoči iz postelje i brzo obuče čakšire. „Pogledaću kakvi su to ljudi i kako će gospođa Grubah opravdati preda mnom ovo uznemiravanje.“ Doduše, odmah mu je palo na um da to nije smeo glasno da kaže, jer time je u neku ruku priznao strancu pravo nadzora, ali to mu sad nije izgledalo važno. Stranac je svakako to tako i shvatio jer reče: „Zar ne biste radije ostali ovde?“ „Ja niti želim da ostanem ovde niti želim da mi se vi obraćate dokle god mi se ne predstavite.“ „Bilo je u najboljoj nameri“, reče stranac i sada dobrovoljno otvori vrata. U susednoj sobi, u koju K. uđe sporije nego što je mislio, izgledalo je na prvi pogled isto onako kao i prošle večeri. Bila je to soba gospođe Grubah, a u toj sobi prepunoj nameštaja, pokrivača, porculana i fotografija bilo je danas možda nešto više prostora nego obično. To se nije moglo odmah primetiti, utoliko manje što se glavna promena sastojala u prisustvu jednog čoveka koji je pri otvorenom prozoru sedeo sa knjigom sa koje je sad podigao oči. „Trebalo je da ostanete u svojoj sobi! Zar vam Franc to nije rekao?“ „Pa šta vi u stvari hoćete?“ upita K. i pogleda na novog poznanika, u onoga nazvanog Franc koji je zastao na vratima, pa se opet zagleda u prvoga. Kroz otvoren prozor opet se videla stara žena koja je sa pravom staračkom radoznalošću prišla prozoru preko puta da bi i dalje mogla sve da gleda. „Ali ja želim gospođu Grubah“, reče K., učini pokret kao da se otrže od dva čoveka, koja su, međutim, stajala daleko od njega, i htjede da produži. „Ne“, reče čovek kraj prozora, baci knjigu na stočić i ustade. „Vi ne smete da ođete, vi ste uhapšeni.“ „Tako izgleda“, primeti K. „A zašto?“ upita zatim. „Mi nismo pozvani da vam to kažemo. Idite u svoju sobu i pričekajte. Postupak je pokrenut, i vi ćete sve na vreme saznati. Kad vam se ovako prijateljski obraćam, ja postupam van svog naloga. Ali nadam se da to niko neće čuti sem Franca, a on je i sam ljubazan prema vama protivno

svim propisima. Ako i dalje budete imali toliko sreće kao pri određivanju vaših stražara, onda možete biti puni pouzdanja.“ K. htjede da sedne, ali tad vide da se u celoj sobi može sesti jedino kraj prozora. „Vi ćete se još uveriti koliko je to sve tačno“, reče Franc i pride mu zajedno sa onim drugim. Ovaj je pogotovo bio znatno viši od K., i često ga je lupkao po ramenu. Obojica su ispitivali K.-ovu noćnu košulju. Rekoše mu da će sad morati da obuče mnogo lošiju košulju, ali da će mu oni ovu košulju, kao i sve ostalo rublje, sačuvati i vratiti u slučaju da se njegova stvar povoljno svrši. „Bolje je da predate svoje stvari nama nego u depo“, rekoše mu, „jer u depou se često dešavaju pronevere, a sem toga tamo se posle izvesnog vremena prodaju sve stvari bez obzira na to da li je dotični postupak završen ili ne. A koliko samo traju takvi procesi, naročito u poslednje vreme! Doduše, vi biste, na kraju krajeva, dobili od depoa novac za prodate stvari, ali taj iznos je, prvo, već po sebi mali – jer pri prodaji ne odlučuje visina ponude nego veličina mita, a zatim iskustvo je pokazalo da se ti iznosi smanjuju kad iz godine u godinu idu iz ruke u ruku.“ K. nije gotovo ni obraćao pažnju na ove reči, pravo da raspolaže svojim stvarima koje je još možda imao nije mnogo cenio; bilo mu je mnogo važnije da shvati svoj položaj, ali u prisustvu ovih ljudi nije bio u stanju ni da razmišlja; trbuh drugog stražara – ovo su mogli da budu samo stražari – neprestano ga je tobože prijateljski gurkao, ali kad bi K. podigao oči, ugledao bi suvo koščato lice s velikim, nakrivo nasadenim nosom koje uopšte nije pristajalo uz tu gojaznu telesinu i koje se preko K.-ove glave sporazumevalo s drugim stražarem. Kakvi su to ljudi? O čemu govore? Kojoj vlasti pripadaju? Ali K. živi u državi u kojoj postoji pravo, svuda vlada mir, svi zakoni su na snazi, ko se, dakle, usuđuje da u njegovom stanu izvrši prepad na njega? Uvek je bio sklon da sve stvari što lakše uzima k srcu, da u najgore veruje tek onda kad ono nastupi, da se ne priprema za budućnost čak iako sa svih strana preti opasnost. Ali sada mu to nije izgledalo tačno; doduše, sve se moglo shvatiti i kao

šala, kao neotesana šala koju su mu iz nepoznatih razloga priredile njegove kolege iz banke – možda zato što mu je danas bio trideseti rođendan. To je, naravno, bilo moguće; možda je trebalo da se na neki način nasmeje stražarima u lice i oni bi se smejali s njim zajedno; možda su to nosači sa ugla ulice, ličili su nekako na njih, pa ipak je ovog puta, takoreći čim je ugledao stražara Franca, doneo odluku da ne ispusti iz ruku nijedno preimućstvo koje je možda imao prema ovim ljudima. U tome što bi mu kasnije mogli reći da nije razumeo šalu K. je video sasvim malu opasnost, ali se dobro sećao – mada inače nije bila njegova navika da se uči na iskustvu – nekih u suštini beznačajnih slučajeva kada je za razliku od svojih prijatelja svesno, bez i najmanjeg osećaja za moguće posledice postupio neoprezno i zato bio kažnjen ishodom. To se više ne sme desiti, bar ne ovog puta; ako je to neka šala, on je voljan da u njoj učestvuje.

Još je bio slobodan. „Dozvolite“, reče i provukavši se između stražara uputi se žurno u svoju sobu. „Izgleda da je razborit“, ču iza sebe. U svojoj sobi on otvori brzo fioke pisaćeg stola; tamo je sve bilo u najboljem redu, ali baš lične isprave koje je tražio, u uzbuđenju, nije mogao odmah da nađe. Najzad nađe svoju ispravu od bicikla, i već htede pa je preda stražarima, ali tad mu se ta isprava učini isuviše beznačajna i on nastavi da traži dok ne nađe krštenicu. Kad se vratio u predsoblje, upravo su se otvorila suprotna vrata i gospođa Grubah htede da uđe. Mogla se videti za trenutak, jer čim ju je K. prepoznao, ona kao da se očigledno zbunila, zamoli za izvinjenje, nestade i veoma oprezno zatvori vrata. „Ta udite“, stigao je K. još da kaže. I sad je sa svojim ispravama stajao na sredini sobe, pogledao još u vrata koja se više nisu otvarala i trgao se tek na poziv stražara koji su kraj otvorenog prozora sedeli za stočićem i, kako je sada K. utvrdio, doručkovali. „Zašto nije ušla unutra?“ upita on. „Ne sme“, reče krupni stražar. „Pa vi ste uhapšeni.“ „Ali kako mogu da budem uhapšen. I to na ovaj način?“ „I opet vi“, reče stražar i umoči hleb s maslom u zdelicu s medom. „Na takva pitanja

ne odgovaramo.“ „Vi ćete morati da odgovorite na njih“, reče K. „Evo mojih isprava, a sad mi vi pokažite svoje, a pre svega nalog za hapšenje.“ „Mili Bože!“ reče stražar. „Kako ne umete da se snadete u svom položaju, pa još izgleda idete i za tim da bez potrebe ljutite nas koji smo vam od svih vaših bližnjih najbliži!“ „Tako je, ta verujte nam“, reče Franc i ne primače ustima šolju s kafom koju je držao u ruci, već uputi K.-u dug i verovatno značajan ali nerazumljiv pogled. K. se nehotice upusti s Francom u dijalog pogledima, a onda ipak udari rukom po svojim ispravama i reče: „Tu su moje isprave.“ „Šta nas se one tiču?“ viknu sad krupni stražar. „Ponašate se gore nego dete. Šta biste hteli? Biste li hteli da brzo okončate vaš prokleti veliki proces time što s nama stražarima diskutujete o legitimaciji i nalogu za hapšenje? Mi smo mali službenici koji se ne razumeju mnogo u legitimacije i koji s vašom stvari imaju samo toliko veze što moraju da stražare kod vas deset časova i da za to dobijaju platu. Eto to smo mi i ništa više, pa ipak smo u stanju da shvatimo da se visoka vlast u čijoj smo službi dobro obavesti o razlozima hapšenja i o ličnosti uhapšenog pre nego što izda nalog za takvo hapšenje. Tu nema greške. Naša vlast, koliko je ja poznajem, a poznajem njene samo najniže stepene, ne traži krivicu među stanovništvom, već je, kako zakon kaže, krivica privlači i ona tamo mora da pošalje nas stražare. To je zakon. Otkud bi tu bilo greške?“ „Taj zakon mi nije poznat“, reče K. „Utoliko gore za vas“, reče stražar. „On postoji verovatno samo u vašim glavama“, reče K. i htjede na neki način da se uvuče u misli stražara, da ih preokrene u svoju korist ili da se tamo odomaći. Ali stražar samo odmahnu rukom: „Vi ćete to još osetiti.“ Franc se umeša i reče: „Pazi, Viljeme, on priznaje da ne poznaje zakon a u isti mah tvrdi da je nevin.“ „Potpuno si u pravu, ali njemu ne možeš ništa objasniti“, reče onaj drugi. K. nije više ništa odgovorio; zar da dozvolim, pomislio je, da me brbljanje tih najnižih organa – oni i sami priznaju da su to – još više zbuni? Oni očigledno govore o stvarima koje uopšte ne razumeju. Njihova sigurnost dolazi samo od

njihove gluposti. Nekoliko reči koje ću izmenjati sa čovekom sebi ravnim rasvetliće sve daleko bolje nego najduža raspravljanja s ovim ljudima. Prošetao je nekoliko puta slobodnim prostorom sobe, vide preko puta staru ženu koja je dovikla na prozor jednog još mnogo starijeg dedu i držala ga zagrljenog. K. je morao da učini kraj tom izlaganju. „Odvedite me vašem pretpostavljenom“, reče on. „Kad on to zaželi; ranije ne“, reče stražar, nazvan Viljem. „A sad vam savetujem“, dodade on, „da odete u svoju sobu, da budete mirni i sačekate ono što se o vama bude rešilo. Savetujemo vam da ne trošite snagu jalovim razmišljanjem, već se priberite, od vas će se još mnogo tražiti. Vi sa nama niste postupali onako kako smo mi zaslužili našom predusretljivošću, zaboravili ste da smo mi, pa ma i bili ono što jesmo, prema vama sada ako ništa više a ono slobodni ljudi, što nije malo preimućstvo. Pa i pored toga smo ipak spremni da vam donesemo mali doručak iz kafane preko puta ako imate novaca.“

Ne odgovarajući na ovu ponudu K. zastade jedan časak. Ako bi otvorio vrata susedne sobe ili čak i vrata od predsoblja, možda se ona dvojica ne bi ni usudila da ga u tome spreče, možda bi bilo najjednostavnije rešenje čitave ove stvari da tera do kraja. Ali možda bi ga ipak uhvatili, a kad bi ga jednom savladali, izgubio bi svaku nadmoćnost koju je prema njima u izvesnom smislu ipak sačuvao. Stoga se umesto takvog rešenja opredelio za sigurnost kakvu je morao doneti sobom prirodan tok stvari. Otišao je u svoju sobu a da ni on ni stražari nisu izustili više ni reči.

Baci se na krevet i uze s umivaonika jednu lepu jabuku, koju je sinoć sebi spremio za doručak. Ona mu je sada bila jedini doručak i, kad je prvi put snažno zagrizao, uveravao je sebe da je svakako mnogo bolji nego doručak iz prljave noćne kafane koji bi dobio milošću stražara. Osećao se dobro i bio pun pouzdanja; u banci je, doduše, danas pre podne izostao od službe, ali to može lako da opravda s obzirom na srazмерно visok položaj koji tamo zauzima. Da li da navede stvaran razlog izostanka? Naumi da to učini. Ako mu ne poveruju,

što je u ovom slučaju razumljivo, mogao bi da se pozove na gospođu Grubah kao svedoka ili na ono dvoje starih preko puta koji su se sada svakako uputili suprotnom prozoru. K.-a je čudilo, bar sa gledišta stražara ga je čudilo, što su ga oterali u sobu i ostavili samog tu gde bi mogao da se ubije na razne načine. U isti mah se pitao, ovoga puta sa svog gledišta, kakav bi razlog imao da to učini. Da li zato što ona dvojica sede do njegove sobe i što su mu preotela doručak. Bilo bi toliko glupo da se ubije da, čak i kada bi to hteo da učini, ne bi mogao zato što je besmisleno. Da ograničenost stražara nije bila tako očigledna, moglo bi se pretpostaviti da iz istog ubeđenja ni oni nisu smatrali opasnim da ga ostave samog. Mogli su sada, ako su hteli, da vide kako se uputio zidnom ormančiću u kome je držao dobru rakiju, kako je najpre iskapio jednu čašicu umesto doručka, a drugu ostavio za kasnije da mu ulije hrabrost, ovo samo iz predostrožnosti za malo verovatan slučaj da mu to bude potrebno. Tada ga poziv iz susedne sobe toliko uplaši da zubima udari o čašu. „Nadzornik vas zove“, glasio je uzvik.

Uplašio se samo od uzvika, tog kratkog, odsečnog vojničkog uzvika koji uopšte nije očekivao od stražara Franca. Sama zapovest bila mu je baš kao poručena. „Najzad!“, doviknu im, zaključa zidni orman i odmah pohita u susednu sobu. Tamo stajahu ona dva stražara koji ga opet oteraše u njegovu sobu kao da se to po sebi razume. „Šta vam pada na pamet!“, povikaše. „Zar u košulji hoćete pred nadzornika? Naredićete da vas izbatinaju a i nas s vama zajedno.“ „Do đavola, pustite me“, viknu K., koga već behu odgurali natrag k ormanu za odelo, „kad me u postelji iznenadite, ne možete očekivati da ćete me zateći u svečanom odelu.“ „Ništa ne pomaže“, rekoše stražari koji su kad god je K. vikao bili sasvim mirni, čak skoro žalosni i time ga zbunjivali ili mu, u neku ruku, pomagali da dođe svesti. „Smešne ceremonije!“, progunda on još, ali već podiže kaput sa stolice držeći ga jedan trenutak obema rukama kao da ga izlaže oceni stražara. Oni zavrteše glavom. „Kaput mora da bude crn“, rekoše. K. na to baci kaput na zemlju i reče a da ni sam nije razumeo smisao svojih reči: „Ali ovo još

nije glavna rasprava.“ Stražari su se smeškali ali ostadoše pri svom: „Kaput mora da bude crn.“ „Ako time stvar ubrzavam, pravo mi je“, reče K. i sam otvori orman za odelo. Dugo je tražio među mnogim odelima i izabrao najlepše crno odelo sa žaketom koje je, svojim krojem, gotovo napravilo senzaciju među poznanicima. Zatim izvadi i drugu košulju i poče brižljivo da se oblači. U sebi je pomislio da je čitavu stvar ubrzao time što stražari behu zaboravili da ga nateraju da se okupa. Ispod oka ih je posmatrao neće li se ipak setiti toga, ali to im, naravno, nije ni padalo na um. Međutim, Viljem ne zaboravi da Franca pošalje nadzorniku s porukom da se K. oblači.

Kada se potpuno obukao, morao je pored samog Viljema proći kroz prazno predsoblje da bi ušao u drugu sobu čija dvokrilna vrata već behu širom otvorena. U toj sobi, kao što je K. dobro znao, stanovala je od pre kratkog vremena neka gospođica Birstner, daktilografinja, koja je obično vrlo rano odlazila na posao, kasno se kući vraćala i s kojom se K. uglavnom samo pozdravljao. Sada je njen noćni stočić kraj postelje bio premešten na sredinu sobe kao za rasprave, a za njim je sedeo nadzornik. Beše prekrstio nogu preko noge a ruku stavio na naslon stolice.

U jednom uglu sobe stajala su tri mladića razgledajući fotografije gospođice Birstner koje su zadenuće u rogoznicu visile na zidu. Na kvaci otvorenog prozora bila je okačena jedna bela bluza. Na prozoru prekoputa beše se opet nagnulo ono dvoje starih, ali se društvo beše proširilo, jer je iza njih stajao i nadvisivao ih jedan čovek s razdrljenom košuljom koji je gnječio i zavijao svoju riđu i šiljatu bradicu. „Jozef K.“, upita nadzornik, možda samo zato da bi K.-ov rasejani pogled svratio na sebe. K. klimnu glavom. „Vi ste sigurno veoma iznenađeni jutrošnjim događajima?“, upita nadzornik premeštajući obema rukama ono malo stvari koje stajahu na noćnom stočiću, sveću i šibice, knjigu i jastuče za igle, kao da su to stvari koje su mu potrebne za raspravu. „Naravno“, reče K., i obuze ga prijatno osećanje što se najzad našao pred razumnim čovekom s kojim može da razgovara o svojoj

stvari. „Naravno da sam iznenađen, ali nikako nisam veoma iznenađen.“ „Niste veoma iznenađeni“, upita nadzornik i stavi sveću na sredinu stočića a ostale stvari stade da reda oko nje. „Vi me ne razumete“, požuri K. da primeti. „Hteo sam da kažem“, tu K. zastade i potraži pogledom stolicu. „Mogu li ipak da sednem?“ „Nije takav običaj“, odgovori nadzornik. „Hteo sam da kažem“, reče sad K. ne zaustavljajući se više, „da sam na svaki način veoma iznenađen, ali kad je čovek trideset godina na svetu i kad je morao sam da se probija kroz život, kao što je meni bilo suđeno, onda on ogugla na iznenađenja i ne padaju mu suviše teško. A naročito ne ovo današnje.“ „Zašto ne baš ovo današnje?“ „Ne mislim da kažem da sve ovo smatram šalom, jer mi pripreme koje su učinjene izgledaju isuviše opsežne. U njima su verovatno učestvovali svi članovi pansiona a i vi svi, a to prelazi okvir šale. Neću, dakle, da kažem da je to šala.“ „Sasvim tačno“, reče nadzornik i stade da razgleda koliko je šibica u kutiji. „No s druge strane“, produži K. obraćajući se sada svima i požele da se i ona trojica kraj fotografija okrenu njemu, „no s druge strane stvar ne može biti od velikog značaja. Ja to zaključujem po tome što sam optužen, a, eto, ne mogu da pronađem ni najmanju krivicu zbog koje bi me mogli optužiti. Ali i to je sporedno, glavno pitanje je u tome ko me je optužio. Koja vlast vodi postupak? Jeste li vi činovnici? Nije-dan od vas nema uniformu, sem ako se vaše odelo“, ovde se on okrenu Francu, „može smatrati uniformom, ali to je pre putničko odelo. Na ta pitanja zahtevam objašnjenje i uveren sam da ćemo se posle tog objašnjenja najsrdačnije rastati.“ Nadzornik tresnu kutiju šibica na stočić. „Vi ste u velikoj zabludi“, reče on. „Mi smo, ova gospoda ovde i ja, u vašoj stvari sasvim sporedni, štaviše o njoj i ne znamo gotovo ništa. Pa i da smo obučeni u najpropisnije uniforme, vaša stvar zato ne bi nimalo gore stajala. Ja vam uopšte ne mogu reći da ste optuženi ili, bolje rečeno, ja to ne znam. Vi ste uhapšeni, to je tačno, ali ja ništa više ne znam. Možda su stražari trućali što drugo, ali to je onda samo trućanje. No ako i ne

odgovorim na vaša pitanja, ja vam ipak mogu savetovati da manje razmišljate o nama i o onome što će se s vama desiti, i da radije više razmišljate o sebi. I ne dižite toliku galamu s vašom nevinošću, time samo kvarite ne baš loš utisak koji inače pravite. I uopšte, u govoru treba da budete uzdržljiviji. Skoro sve ono što ste maločas rekli moglo se zaključiti iz vašeg držanja i da ste upotrebili samo malo reči. A sem toga ovo nije baš bilo naročito povoljno za vas.“

K. ukočeno pogleda nadzornika. Zar da dobija pouke od čoveka možda mlađeg od sebe? Zar da za svoju iskrenost bude ukoren? A o razlogu svog hapšenja i o naredbodavcu da ne sazna ništa? Malo se uzbudi i stade da se šeta gore-dole, u čemu ga niko nije sprečavao, uvuče manžetne, opipa prsa, zagladi kosu i, prošavši mimo ona tri gospodina, reče: „Ali to je besmisleno“, na šta se ona trojica okrenuše i pogledaše ga blagonaklono ali ozbiljno. Najzad se zaustavi pred nadzornikovim stolom. „Državni tužilac Hasterer je moj dobar prijatelj“, reče, „mogu li da mu telefoniram?“ „Naravno“, reče nadzornik, „ali ne znam kakvog smisla bi to imalo sem ako imate da razgovarate s njim o nekoj privatnoj stvari.“ „Kakvog smisla?“ , viknu K. više zapanjen nego ljut. „A ko ste vi? Vi tražite smisao, a izvodite ovde najbesmisleniju stvar na svetu. Zar to nije da i kamen propače? Ova gospoda su najpre izvršila prepad na mene, a sada evo sede ili stoje tu i puštaju me da se pred vama praćakam. Pitate kakvog smisla bi imalo telefonirati državnom tužiocu kad sam navodno uhapšen? Pa dobro, neću telefonirati.“ „Hoćete“, reče nadzornik i ispruži ruku prema predsoblju gde je bio telefon, „ipak vas molim da telefonirate.“ „Ne, neću više“, reče K. i pride prozoru. Na suprotnoj strani društvo je još stajalo kod prozora i kao da je K.-ovim prilaskom prozoru bilo malo ometeno u mirnom posmatranju. Dvoje starih htedoš da se podignu, ali ih čovek iza njih umiri. „Eno i tamo gledalaca“, doviknu K. glasno nadzorniku i prstom pokaza na njih. „Sklonite se odatle“, viknu zatim onima na prozoru. Sve troje smesta ustuknuše nekoliko koraka, a dvoje starih povukoše

se što više iza čoveka koji ih zakloni krupnim telom i, kako se po micanju njegovih usana moglo zaključiti, reče nešto što se zbog udaljenosti nije moglo razumeti. Ali nisu se sasvim povukli, već su, izgleda, čekali zgodan trenutak da se opet krišom primaknu prozoru. „Nametljivi, bezobzirni ljudi!“, reče K. okrenuvši se ponovo licem sobi. Nadzornik mu je kanda odobravao, kako se K.-u učinilo pri pogledu koji mu je sa strane uputio. Ali bilo je isto tako moguće da ovaj nije ni slušao, jer je jednu ruku čvrsto pritisnuo na sto i činilo se da upoređuje veličinu prstiju. Dva stražara sedela su na kuferu pokrivenom ukrasnim pokrivačem i trljala kolena. Tri mladića behu se podbočila i besciljno su zverala naokolo. Bila je tišina kao u nekoj zabačenoj kancelariji. „Dakle, gospodo“, viknu K. i jedan časak činilo mu se kao da ih sve nosi na plećima, „sudeći po vašem izgledu, moja je stvar završena. Smatram da će biti najbolje ako ne mozgam više o opravdanosti i neopravdanosti vašeg postupka nego ako pomirljivo okončamo stvar uzajamnim stiskom ruke. Ako ste i vi moga mišljenja, onda molim“, i on priđe nadzornikovom stolu i pruži mu ruku. Nadzornik podiže oči, stade da gricka usne i pogleda u K.-ovu ispruženu ruku; K. se još uvek nadao da će je nadzornik prihvatiti. No ovaj ustade, uze krut, okrugao šešir koji je ležao na postelji gospođice Birstner i pažljivo ga, obema rukama, natače na glavu kao što se čini pri probanju novih šešira. „Kako vam to sve izgleda jednostavno!“, reče pri tom K.-u, „da pomirljivo okončamo stvar, rekoste? Ne, ne, to zaista ne ide. Time još nipošto ne mislim reći da treba da očajavate. Ne. A i zašto? Vi ste samo uhapšeni, i to je sve. To sam imao da vam saopštim, učinio sam to i video kako ste vi to primili. Time smo za danas svršili te se možemo rastati, naravno samo privremeno. Vi biste sad svakako hteli u banku?“ „U banku?“ upita K., „mislio sam da sam uhapšen.“ K. je upitao ovo s izvesnim prkosom, jer iako njegova pružena ruka nije bila prihvaćena, osećao se ipak sve nezavisniji od svih tih ljudi otkako je nadzornik ustao. On se igrao s njima. Mislio je čak da potrči za njima kad budu odlazili,

i ponudi im da ga uhapsu. I zato ponovi: „Kako mogu da idem u banku kad sam uhapšen?“ „Ah, tako“, reče nadzornik koji je već bio na vratima, „vi ste me rdavo razumeli. Da, vi ste uhapšeni, ali to ne treba da vas spreči u vršenju vaše službe. Isto tako ne treba da menjate ni svoj uobičajeni način života.“ „Onda hapšenje nije takvo zlo“, reče K. i primače se nadzorniku. „Drukčije nikada nisam ni mislio“, reče ovaj. „Pa onda izgleda da ni saopštenje o hapšenju nije bilo tako nužno“, reče K. i primače se još bliže. I drugi se behu primakli. Svi su se sada bili sakupili na uskom prostoru kraj vrata. „To je bila moja dužnost“, reče nadzornik. „Glupa dužnost“, reče K. nepopustljivo. „Možda“, odgovori nadzornik, „ali nećemo da traćimo vreme takvim razgovorima. Pretpostavio sam da želite otići u banku. A pošto pazite na svaku reč, dodajem: ja vas ne silim da odete u banku, pretpostavio sam samo da je to vaša želja. Da bih vam to olakšao i da bi vaš dolazak u banku bio što manje upadljiv, ja sam vam, evo, stavio na raspolaganje ova tri gospodina, vaše kolege.“ „Kako!“, viknu K. i začuđeno pogleda onu trojicu. Ti beznačajni, malokrvni mladići koje je zapamtio samo kao grupu kraj fotografija bili su stvarno činovnici iz banke, ali ne kolege, to je isuviše rečeno i pokazivalo je izvesnu prazninu u sveznanju nadzornikovu, već, svakako podređeni činovnici iz banke. Kako je K. to mogao da previdi? Kako li su ga zaokupili nadzornik i stražari da ne prepozna ovu trojicu! Ukrućenog Rabenštajnera, koji mlatara rukama, plavoga Kuliha s duboko usađenim očima i Kaminera s nepodnošljivim osmehom što mu ga je izazivao hroničan grč mišića. „Dobro jutro!“, reče K. malo zatim i pruži ruku gospodi koja se uljudno pokloniše. „Nisam vas uopšte prepoznao. A sada ćemo otići na posao, zar ne?“ Gospoda s osmehom žustro klimnuše glavama kao da su sve vreme na to čekali. No kada je K. počeo da traži šešir koji je ostavio u svojoj sobi, potrčaše jedan za drugim sva trojica da ga donesu, što je ipak pokazivalo izvesnu smetenost. K. je mirno stajao gledajući za njima kroz dvojna otvorena vrata. Poslednji je, naravno, bio ravno-

dušni Rabenštajner, koji samo udari u elegantan kas. Kaminer predade šešir i K. je i sada, kao i ranije u banci, morao da ubedi sebe da Kaminerov osmeh nije hotimičan i da on uopšte ne ume hotimično da se smeje. Tada, u predsoblju, gospođa Grubah, koja, izgleda, nije mnogo shvatala krivicu, otvori vrata od stana čitavom društvu i K. se, kao već toliko puta, zagleda u vrpcu njene kecelje, koja se bez potrebe usecala u njen obiman struk. Na ulici K. se, držeći sat u ruci, odlučio da uzme auto kako ne bi bez potrebe povećao zakašnjenje od pola časa. Kaminer otrča do ugla da dovede kola, a druga dvojica očito pokušavahu da malo rasonode K.-a, kad odjednom Kulih pokaza na kapiju preko puta na kojoj se baš pojavi onaj krupni čovek s plavom šiljatom bradicom. Izgledao je u prvom trenutku malo zbunjen što se sad pokazuje u svoj svojoj veličini, te se povuče zidu i nasloni se na nj. Dvoje starih su svakako bili još na stepenicama. K. se ljutio na Kuliha što je skrenuo pažnju na ovog čoveka koga je on još ranije primetio, koga je, štaviše, i očekivao. „Ne gledajte onamo!“, promrsi on i ne primećujući koliko je čudan takav ton prema samostalnim ljudima. Ali objašnjenje nije bilo potrebno, jer upravo je stigao automobil te sedoš u kola i odvezoše se. Tada se K. seti da nije ni primetio kada su otišli nadzornik i stražari, jer nadzornik beše zaklonio tri činovnika a činovnici opet nadzornika. To nije baš bio dokaz velike prisebnosti i K. odluči da u tom pogledu vodi bolji nadzor nad sobom. Ipak se i nehotice okrenu i nagnu ispod krova automobila da bi, po mogućstvu, opet video nadzornika i stražare. Ali se brzo povuče i udobno se nasloni u ugao kola, i ne pokušavajući više da nekoga traži. I mada se to ne bi reklo, njemu su baš sada bile potrebne utešne reči, ali gospođa su izgledala umorna, Rabenštajner je gledao desno iz kola, Kulih levo, i samo je Kaminer svojim cerekanjem stajao na raspolaganju, ali, nažalost, osećanje čovečnosti nije dozvoljavalo da se na račun tog cerekanja zbija šala.

Tog proleća K. je obično provodio večeri tako što bi posle rada, ako još nije bilo suviše kasno – sedeo je većinom do devet časova u kancelariji – odlazio malo u šetnju, sam ili sa

činovnicima, a zatim bi svraćao u pivnicu gde bi za svojim stalnim stolom, mahom u društvu starije gospode, sedeo do jedanaest časova. Ali od ovog rasporeda bilo je i odstupanja kad bi ga, na primer, direktor banke, koji je veoma cenio njegov rad i njegovu pouzdanost, pozvao na vožnju automobilom ili, pak, u svoju vilu na večeru. Sem toga, K. je jedanput u nedelji odlazio devojci zvanoj Elza koja je noću, pa sve do kasnog jutra, posluživala u jednoj krčmi kao kelnerica, a danju primala posete samo u postelji.

Ali te večeri – dan je u napornom radu i uz mnogo laskavih i prijateljskih želja o rođendanu protekao brzo – K. htjede odmah da ode kući. U svim kratkim pauzama za vreme dnevnog rada mislio je na to; činilo mu se, a da ni sam nije tačno znao zašto, da je jutrošnjim događajima u celom stanu gospođe Grubah nastao veliki nered i da je baš on potreban da ponovo dovede sve u red. A kad se jednom sve dovede u red, biće zbrisan i svaki trag o onim događajima i sve će opet poći starim tokom. Naročito nije trebalo da se plaši ona tri činovnika, oni su se ponovo utopili u masu bančinih činovnika i na njima se nije primećivala nikakva promena. K. ih je pojedinačno ili zajedno u nekoliko mahova pozivao u svoju kancelariju samo u nameri da ih posmatra i uvek ih je zadovoljno otpuštao.

Kad je u deset i po stigao pred kuću u kojoj je stanovao, susreo je na kapiji nekog mladog momka koji je tamo stajao raskoračenih nogu i pušio lulu. „Ko ste vi?“ smesta upita K. i unese se momku u lice, u polumračnom tremu nije se dobro videlo. „Ja sam nastojnikov sin, milostivi gospodine“, odgovori momak i izvadiвши lulu iz usta skloni se u stranu. „Nastojnikov sin?“ upita K. i nestrpljivo kucnu štapom o zemlju. „Želite li što, milostivi gospodine? Da li da pozovem oca?“ „Ne, ne“, reče K., a u glasu mu je bilo nekog praštanja, kao da je momak učinio neko zlo, a on mu to oprašta. „U redu“, reče zatim i pođe dalje, ali pre nego što krenu uza stepenice, okrenu se još jednom.

Mogao je da uđe pravo u svoju sobu, ali pošto je želeo

da razgovara s gospodom Grubah, zakuca odmah na njena vrata. Ona je potpletala čarapu za stolom na kome je ležala gomila starih čarapa. K. se rasejano izvini što tako kasno dolazi, ali gospođa Grubah beše veoma ljubazna i ne dozvoli mu da se izvinjava. Za njega ima uvek vremena, rekla je, ta on dobro zna da je njen najbolji i najmiliji stanar. K. se obazre po sobi, ona je opet dobila potpuno stari izgled, posuđe od doručka koje je jutros stajalo na stočiću kraj prozora bilo je takođe sklonjeno. „Ženske ruke stvarno zlata vrede“, pomisli, on bi možda na licu mesta razbio posuđe, ali sigurno ne bi uspeo da ga iznese. Pogleda u gospođu Grubah s izvesnom zahvalnošću. „A zašto radite do tako kasno?“, upita. Sad su oboje sedeli za stolom, a K. je, s vremena na vreme, zavlačio ruku u one čarape. „Imam mnogo posla“, reče ona, „danju pripadam stanarima; a ako hoću svoje stvari da dovedem u red, preostaju mi samo večeri.“ „Ja sam vam danas zadao naročita posla, zar ne?“ „Kako mislite?“ upita ona malo žustrije dok joj je rad počivao u krilu. „Mislim na ljude koji su jutros ovde bili.“ „A tako“, reče ona i opet se umiri, „to mi nije zadalo naročita posla.“ K. je ćutke gledao kako je ponovo uzela da potpleće čarapu. Izgleda da se čudi što ja o tome govorim, pomisli, smatra da nije u redu što ja o tome govorim. Utoliko je važnije da joj kažem. Samo s jednom staricom mogu o tome da razgovaram. „Pa ipak, sigurno vam je zadalo posla“, reče zatim, „ali to se neće više desiti.“ „Ne, to se više ne može desiti“, potvrdi ona i skoro se setno nasmeši na K.-a. „Mislite li to ozbiljno?“, upita K. „Da“, reče ona tiše, „ali pre svega ne smete stvar suviše primiti k srcu. Šta se sve ne dešava na svetu! Pošto tako prisno razgovarate sa mnom, gospodine K., priznaću vam da sam malo prisluškiivala iza vrata i da su mi i ona dva stražara ponešto ispričala. Ta radi se o vašoj sreći, a ona mi stvarno leži na srcu više nego što možda imam prava, jer ja sam samo gazdarica. I, eto, čula sam ponešto, ali ne mogu reći da je bilo naročito rđavo. Vi ste, doduše, uhapšeni, ali ne kao što se hapsi lopov. Kad čoveka hapse kao lopova, onda je to zlo,

ali ovo hapšenje –. Ono mi se čini kao nešto učeno, oprostite mi ako kažem što glupo, ono mi se čini kao nešto učeno što, istina, ne razumem, ali što se i ne mora razumeti.“

„To što ste rekli nije nimalo glupo, gospodo Grubah, eto, i ja sam delimično vašeg mišljenja, samo što ja o čitavoj stvari imam još oštrij sud nego vi i ne smatram to čak ni za nešto učeno već uopšte ni za šta. Izvršili su na mene prepad, eto to je. Da sam ustao odmah kad sam se probudio i pošao k vama, ne zbunivši se zbog toga što Ana nije došla, i bez obzira na bilo koga ko bi mi se isprečio, da sam ovoga puta izuzetno doručkovao u kuhinji, da sam vas zamolio da mi donesete odelo iz moje sobe, ukratko da sam razumno postupio, ništa se više ne bi desilo i sve ono što je imalo da dođe bilo bi u klici ugušeno. Ali, eto, čovek nije dovoljno pripremljen. U banci sam, na primer, pripremljen, tamo mi se tako nešto ne bi moglo desiti; tamo imam svog poslužitelja, gradski i lokalni telefon su preda mnom na stolu, stalno dolaze ljudi, stranke i činovnici, a pre svega tamo sam u neprestanom dodiru s poslom i zato pribran, te bi mi pravo činilo zadovoljstvo da se nađem lice u lice s takvom jednom stvari. No prošlo je i, u stvari, ja nisam ni hteo da o tome više govorim, hteo sam samo da čujem vaš sud, sud jedne razumne žene, i veoma sam srećan što se slažemo u mišljenju. A sada mi morate dati ruku, stisak ruke treba da učvrsti takvo slaganje.“

Da li će mi pružiti ruku? Nadzornik mi nije pružio ruku, pomisli on i pogleda ženu ispitivački, drukčije nego ranije. Ona ustade zato što i on beše ustao, bila je i malo zbunjena, jer joj nije bilo razumljivo sve ono što je K. rekao. Ali usled te zbunjenosti ona reče nešto što uopšte nije htela da kaže i što nije bilo ni na mestu: „Ne primajte to isuviše k srcu, gospodine K.“, izusti plačnim glasom i, naravno, zaboravi na stisak ruke. „Nisam znao da ću to isuviše primiti k srcu“, reče K. odjednom umorno i uvide koliko je bezvredno odobravanje ove žene. Na vratima upita još: „Je li gospođica Birstner kod kuće?“ „Ne“, reče gospođa Grubah i nasmeši se pri ovom obaveštenju zakasnelim, razboritim saučešćem.

„Ona je u pozorištu. Jeste li nešto hteli od nje? Treba li što da joj poručim?“ „Ah, hteo sam samo malo da porazgovaram s njom.“ „Nažalost, ne znam kad će ona doći; kad ide u pozorište, obično se kasno vraća.“ „To je, najzad, sasvim svejedno“, reče K., i već se oborene glave okrenu vratima da izide, „hteo sam samo da joj se izvinim što sam danas upotrebio njenu sobu.“ „To nije potrebno, gospodine K. –, vi imate isuviše obzira, gospođica ne zna ni o čemu, ona se još od ranog jutra vraćala kući. A i sve je već dovedeno u red, eto pogledajte i sami.“ I ona otvori vrata od sobe gospođice Birstner. „Hvala, verujem vam“, reče K., ali ipak priđe otvorenim vratima. Mesečina je tiho obasjavala sobu. Koliko se moglo videti, zaista je sve bilo na mestu, čak ni bluza nije visila više na prozorskoj kvaci. Jastuci na krevetu izgledali su neobično visoki, delimično obasjani mesečinom. „Gospođica često dolazi kasno kući“, reče K. i pogleda u gospođu Grubah, kao da ona za to snosi odgovornost. „Šta ćete, takav je mlad svet!“, reče gospođa Grubah opravdavajući je. „Naravno, naravno“, reče K., „ali to može da odvede suviše daleko.“ „To da“, reče gospođa Grubah, „kako ste u pravu, gospodine K.! Možda čak i u ovom slučaju. Ja, naravno, ne mislim da ogovaram gospođicu Birstner, ona je dobra, mila devojka, ljubazna, uredna, tačna, vredna, i ja to sve veoma cenim, ali istina je i to da bi trebalo da je ponositija i smotrenija. Ja sam je ovog meseca već dvaput srela u zabačenim ulicama, i to uvek s drugim gospodinom. Vrlo mi je neugodno, ja to, verujte mi, pričam samo vama gospodine K., ali biće neizbežno da o tome porazgovaram i sa samom gospođicom. Uostalom, to nije jedina stvar koja mi se čini sumnjivom.“ „Vi ste na potpuno krivom putu“, reče K. ljutito, gotovo nespособan da to prikrije, „uostalom, vi ste očigledno pogrešno razumeli i moju primedbu o gospođici. Nisam tako mislio. Ja vas, štaviše, iskreno molim da joj ništa ne kažete. Vi ste u najvećoj zabludi, ja poznajem vrlo dobro gospođicu, ništa nije istina od ovoga što ste rekli... Uostalom, možda idem isuviše daleko, recite joj šta hoćete, neću da vas u tome

sprečavam. Laku noć.“ „Gospodine K.“, reče gospoda Grubah molećivo i požuri za K.-om do njegovih vrata koja on već beše otvorio, „ja za sada još neću da razgovaram s gospođicom, prethodno ću, naravno, još motriti na nju, ono što znam poverila sam samo vama. Na kraju krajeva svim stanarima je u interesu ako hoću da održim pansion na dobrom glasu, a ovim samo to i nastojim.“ „Dobar glas!“, uzviknu K. još kroz odškrinuta vrata, „ako hoćete da održite pansion na dobrom glasu, onda treba prvo meni da otkazete.“ Na to zalupi vratima ne obazirući se više na tiho kucanje.

Međutim, kako nije bio raspoložen za spavanje, on odlučio da ostane još na nogama i da tom prilikom utvrdi kada će gospođica Birstner doći. Možda će mu se pružiti mogućnost da progovori s njom još reč-dve, pa makar i ne bilo zgodno. Nalakćen na prozor i trljajući umorne oči pomislio je u jednom trenutku da kazni gospođu Grubah time što bi nagovorio gospođicu Birstner da joj zajednički otkazu. Ali odmah zatim učini mu se to strahovito preterano i on čak osumnjiči sebe kako želi da promeni stan zbog jutrošnjih događaja. To bi bilo sasvim glupo, a pre svega potpuno besmisleno i dostojno prezrenja.

Kad mu je dosadilo da gleda kroz prozor na pustu ulicu, izvalio se na kanabe pošto je najpre odškrinuo vrata od predsoblja da bi odmah sa kanabeta mogao da vidi svakoga ko uđe u stan. Do oko jedanaest časova ležao je mirno na kanabetu i pušio cigarete. Ali zatim nije više mogao da izdrži tamo te iziđe malo u predsoblje, kao da će time ubrzati dolazak gospođice Birstner. Nije naročito žudeo za njom, čak nije mogao tačno ni da se seti kako ona izgleda, ali sada je želeo da razgovara s njom i žestio se što je ona svojim kasnim dolaskom unela pod konac ovog dana nemir i nered. Ona je bila kriva i zato što on danas nije večerao i što je odustao od svoje namere da poseti Elzu. Doduše, obe ove stvari mogao je da nadoknadi time što bi otišao sada u gostionicu gde je Elza radila. No učiniće to kasnije, posle razgovora s gospođicom Birstner.

Beše prošlo jedanaest i po kada se na stepenicama začuše koraci. K. koji je obuzet mislima šetao po predsoblju gore-dole tako čujno, kao da je u svojoj sobi, skloni se iza vrata. Beše to gospodica Birstner. Dok je zatvarala vrata ona drščući od zime skupi svileni šal oko svojih uzanih ramena. Idućeg trenutka ušla bi u svoju sobu u koju K., naravno, ne bi smeo u ponoć da bane; dakle, sada treba da je oslovi, ali, na nesreću, propustio je da upali svetlost u svojoj sobi te bi njegovo pojavljivanje iz mračne sobe izgledalo kao prepad i svakako bi je veoma uplašilo. Pošto se nije smelo gubiti vreme, on kroz odškrinuta vrata zbunjeno šapnu: „Gospodice Birstner“. Zvučalo je kao molba a ne kao poziv. „Je li ko tu?“, upita gospodica Birstner i začuđeno se osvrnu oko sebe. „Ja sam“, reče K. i pride bliže. „Ah, gospodin K.!“, reče gospodica Birstner smešeći se. „Dobro večer“, i pruži mu ruku. „Hteo sam da vam kažem nekoliko reči, hoćete li mi sada to dozvoliti?“ „Sada?“, upita gospodica Birstner. „Mora li to sada biti? Malo je neobično, zar ne?“ „Čekam vas već od devet časova.“ „Pa da, bila sam u pozorištu; nisam ni znala da me čekate.“ „Povod za ovo što hoću da vam kažem pojavio se tek danas.“ „Tako, pa načelno nemam ništa protiv, sem što sam mrtva umorna. Pa dobro, hajdete na nekoliko minuta u moju sobu. Ovde nikako ne možemo razgovarati, jer ćemo sve probuditi, a to bi mi bilo još neugodnije zbog nas samih nego zbog ljudi. Pričekajte ovde dok ne upalim svetlost u svojoj sobi, a vi onda ugastite tu.“ K. učini to, a zatim sačeka da ga gospodica Birstner još jednom tiho pozove iz sobe. „Sedite“, reče ona i pokaza na divan, dok je ona ostala stojeći kraj krevetske noge i pored umora o kome je ranije govorila; nije čak skinula ni svoj mali šešir ukrašen mnoštvom cveća. „Dakle, šta ste hteli? Ja sam zaista radoznala“, i lako prekrsti nogu preko noge. „Vi ćete možda reći“, poče K., „da stvar nije bila tako hitna da se o njoj sada razgovara, ali ...“ „Nikada ne volim uvode“, gospodica Birstner. „To mi olakšava zadatak“, reče K. „U vašoj sobi je jutros, donekle mojom krivicom, napravljeno malo nereda. To

su učinili strani ljudi protiv moje volje pa ipak, kako reko, mojom krivicom; zbog toga sam hteo da vas zamolim za izvinjenje.“ „U mojoj sobi?“, upita gospodica Birstner i, umesto da baci pogled po sobi, zagleda se upitno u K.-a. „Tako je“, reče K. i sada se oboje prvi put pogledaše u oči, „način na koji se ovo desilo nije vredan pomena.“ „Ali to je ipak ono što je u stvari zanimljivo“, reče gospodica Birstner. „Ne“, reče K. „Pa dobro“, reče gospodica Birstner, „ja neću da zalazim u tajne ako vi tvrdite da je stvar nezanimljiva, onda na ovo nemam šta da kažem. A što se tiče vaše želje da mi se izvinite, ja vam rado izlazim u susret, tim više što ne vidim ni traga od nekog nereda.“ Podbočivši se dlanovima niže kukova ona prošeta po sobi i zaustavi se kod rogoznica, s fotografijama. „Gle, ipak!“, uzviknu ona. „Moje fotografije su stvarno ispreturane. E to je zaista ružno. Neko je, dakle, bespravno bio u mojoj sobi.“ K. klimnu glavom i u sebi je proklinjao činovnika Kaminera, koji nikad ne ume da obuzda svoj glupi temperamenat. „Čudno je“, reče gospodica Birstner, „što sam primorana da vam zabranim ono što biste morali sami sebi da zabranite, naime, da u mom odsustvu ulazite u moju sobu.“ „Ali ja sam vam objasnio, gospodice“, reče K. i takođe priđe fotografijama, „da nisam ja onaj koji se ogrešio o vaše fotografije, ali pošto mi ne verujete, onda moram da vam priznam da je istražna komisija dovela tri bankarska činovnika, i jedan od njih, koga ću idućom prilikom izbaciti iz banke, verovatno je uzimao fotografije u ruke. Da, ovde je bila istražna komisija“, dodade K. pošto ga je gospodica upitno pogledala. „Radi vas?“, upita gospodica. „Da“, odgovori K. „Nije moguće!“, uzviknu gospodica i nasmeja se. „Da, da“, reče K. „mislite li li da sam nevin?“ „Eh, nevin“, reče gospodica, „ne želim da dam odmah neko možda sudbonosno mišljenje, a i ne poznajem vas. Kad se nekom natovari na vrat ni manje ni više nego istražna komisija, onda je sigurno u pitanju težak zločinac. Ali kako ste, eto, vi slobodni – bar zaključujem po vašoj mirnoći da niste pobeгли iz zatvora – onda svakako niste izvršili neki veliki zločin.“

„Da“, reče K., „ali možda je istražna komisija uvidela da sam nevin ili da nisam tako kriv kao što se pretpostavljalo.“ „Naravno, to može da bude“, reče gospodica Birstner vrlo pažljivo. „Vidite li“, reče K. „vi nemate mnogo iskustva u sudskim stvarima.“ „Ne, toga nemam“, reče gospodica Birstner, „i često sam već žalila zbog toga, jer bih volela sve da znam. A baš sudske stvari me neobično zanimaju. Sud ima neku čudnu privlačnu snagu, zar ne? Ali ja ću u tom pravcu na svaki način proširiti svoje znanje, jer idućeg meseca stupam kod jednog advokata kao kancelarijski službenik.“ „To je vrlo dobro“, reče K., „onda ćete moći malo da mi pomognete u mom procesu.“ „Moglo bi da bude“, reče gospodica Birstner, „a što da ne? Ja rado koristim svoje znanje.“ „I ja to ozbiljno mislim“, reče K., „ili bar upola ozbiljno, kao i vi. Stvar je isuviše sitna da bih tražio advokata, ali savetodavac bi mi dobro došao.“ „Dobro, ali ako treba da budem savetodavac, onda moram da znam o čemu se radi“, reče gospodica Birstner. „U tome je baš začkoljica“, reče K., „što i ja sam ne znam.“ „Pa onda ste terali šegu sa mnom“, reče gospodica Birstner, potpuno razočarana, „bilo je sasvim nepotrebno da za to izaberete ovaj kasni noćni čas.“ I onda se udalji od fotografija gde su dugo stajali zajedno. „Ali ne, gospodice“, reče K., „ja ne teram šegu. Kako nećete da mi verujete! Ono što znam već sam vam rekao. Pa i više nego što znam, jer ono i nije bila istražna komisija, ja je tako nazivam, jer ne znam kakvo drugo ime da joj dam. Ništa nisu jer istraživali, uhapšen sam, ali uhapsila me neka komisija.“ Gospodica Birstner je sedela na divanu i opet se nasmejala. „Kako je to bilo?“, upita ona. „Strašno“, reče K. ne misleći sada uopšte o ovom, već potpuno zanet likom gospođice Birstner, koja je naslonila glavu na ruku – lakat je počivao na jastuku divana – dok je drugom rukom polako gladila kuk. „To je isuviše opšte“, reče gospodica Birstner. „Šta je isuviše opšte?“, upita K. Onda se seti i upita: „Da vam pokažem kako je bilo?“ Htede da ustane ali ne i da ode. „Umorna sam već“, reče gospodica Birstner. „Vi ste tako kasno došli“, reče K. „Na kraju krajeva

dobijam i prebacivanja, i sasvim opravdano, jer nisam vas smela više pustiti unutra. A kao što se pokazalo nije ni bilo potrebno.“ „Bilo je potrebno, to ćete tek sada videti“, reče K. „Smem li da dovučem noćni stočić od vaše postelje ova- mo?“ „Šta vam pada na pamet?“, reče gospodica Birstner, „naravno da ne smete!“ „Onda ne mogu da vam pokažem“, reče K. uzbuđeno kao da mu je time nanesena neizmerna šteta. „Pa ako vam je to potrebno radi prikazivanja, onda slobodno odmaknite stočić“, reče gospodica Birstner i malo zatim dodade slabijim glasom: „Toliko sam umorna da do- zvoljavam više nego što treba.“ K. postavi stočić nasred sobe i sede za nj. „Treba tačno da predstavite sebi raspored oso- ba, jer to je vrlo zanimljivo. Ja sam nadzornik, tamo na kufe- ru sede dva stražara, a kraj fotografija *stoji* tri mladića. Na prozorskoj kvaci visi jedna bela bluza, što samo uzgred spom- injem. A sada počinje. Ah, zaboravio sam sebe. Najvažnija osoba, dakle ja, stojim ovde pred stočićem. Nadzornik sedi veoma udobno, prekrstivši nogu preko noge, ruka mu visi tu preko naslona, prostačina kakav samo može biti. A sad stvar- no počinje. Nadzornik zove kao da treba da me probudi, on takoreći viče, te ću nažalost morati i ja da vičem da bih vam stvar očigledno prikazao. Uostalom, on viče samo moje ime.“ Gospodica Birstner, koja je s osmehom slušala, stavi kažiprst na usta dajući K.-u znak da ne viče, ali bilo je već kasno. K. se suviše uživeo u ulogu te viknu otegnuto: „Jozef K.!“ – doduše ne tako glasno kao što je zapretio, ali ipak tako da uzvik koji se iznenada prolomio kao da se tek postepeno širio po sobi.

Tada se ču kucanje na vratima susedne sobe, nekoli- ko puta, snažno, odsečno i ravnomerno. Gospodica Birstner preblede i uhvati se za srce. K. se mnogo uplaši zbog toga, jer još za časak nije bio sposoban da misli ni na šta drugo osim na jutrošnje događaje i devojkicu kojoj ih je prikazivao. Tek što se pribrao, priskoči devojkicu i uhvati je za ruku. „Ne bojte se“, šapnu joj, „ja ću sve urediti. Ali ko to može da bude? Ta tu pored nas je soba u kojoj niko ne spava.“ „O

da“, šapnu gospodica Birstner K.-u na uho, „od juče spava tu nećak gospođe Grubah, kapetan. Nijedna druga soba nije bila slobodna. I ja sam na to zaboravila. Uh, što ste tako vikali! Toliko sam nesrećna zbog toga.“ „Nemate za to razloga“, reče K., i kad ona klonu na jastuk, poljubi je u čelo. „Idite, idite“, reče ona i brzo se ispravi, „ta odlazite, odlazite, šta hoćete, ta on sve prisluškuje na vratima, on sve čuje. Kako me mućite!“ „Neću otići“, reče K., „dokle god se malo ne umirite. Dođite u drugi ugao sobe, tamo nas ne može čuti.“ Ona pusti da je odvede tamo. „Vi ste smetnuli s uma“, reče on, „da se doduše radi o jednoj neprijatnosti za vas, ali nipošto o opasnosti. Vi znate da me gospođa Grubah prosto obožava i bezuslovno veruje u sve ono što ja kažem, a ona ima u ovoj stvari odlučujuću reč, pre svega zato što je kapetan njen nećak. Ona i inače zavisi od mene, jer sam joj pozajmio poveću sumu novca. Prihvatam svaki vaš predlog o objašnjenju našeg sastanka ako je samo iole praktičan i obavezujem se da ću uplvisati na gospođu Grubah da u to veruje ne samo pred svetom nego stvarno i iskreno. Mene pri tom ne treba uopšte da štedite. Ako želite da se razglasi kako sam vas ja napastvovao, onda ću ja gospođu Grubah tako i obavestiti, a ona će verovati u to ne gubeći u mene poverenje, eto toliko mi je odana.“ Gospodica Birstner pogleda u patos, nemo i pomalo potišteno.

„A što ne bi gospođa Grubah poverovala da sam vas ja napastvovao?“ dodade K. Pred sobom je video njenu razdeljenu, niskih uvojaka i čvrsto stegnutu crvenkastu kosu. Pomislio je da će ga pogledati, ali ona reče ne menjajući položaj: „Oprostite, ja sam se zbog iznenadnog kucanja tako uplašila, a ne toliko zbog posledica koje bi moglo da ima kapetanovo prisustvo. Bila je takva tišina posle vašeg uzvika, i tad se čulo kucanje te sam se zato tako uplašila, a i sedela sam blizu vrata pa je zakucalo skoro pored mene. Hvala vam na vašim predlozima, ali ja ih ne primam. Ja sam spremna da za sve ono što se u mojoj sobi dešava snosim odgovornost, i to pred svakim. Čudi me što vi ne vidite koliku uvredu sadrže vaši predlozi,

i pored svih dobrih namera koje ja, naravno, priznajem. Ali sada idite i ostavite me samu, to mi je sada još potrebnije. Molili ste me samo za nekoliko minuta, a ispalo je pola sata pa i više.“ K. je uhvati za ruku i onda za zglavak: „Ali vi se ne ljutite na mene?“, reče on. Ona skloni njegovu ruku i reče: „Ah ne, ja se nikada i ni na koga ne ljutim.“ On je ponovo uhvati za zglavak, i ona mu to sad dopusti i tako ga dovede vratima. Bio je čvrsto rešen da ode. Ali pred vratima, kao da nije očekivao da tu naiđe na vrata, on zastade i gospođica Birstner iskoristi taj trenutak da se otrgne od njega. Zatim otvori vrata, šmugnu u predsoblje i odande tiho reče K.-u: „A sad dodite, molim vas. Vidite li“, i pokaza na kapetanova vrata ispod kojih je virio zračak svetlosti, „on je upalio lampu i uveseljava se nama.“ „Evo dolazim“, odgovori K. – istrča i, uhvativši je, poljubi je u usta a zatim stade da joj ljubi čitavo lice kao što žedna životinja jezikom navali na izvorsku vodu najzad nađenu. Naposljetku je poljubi u samo grlo i dugo zadržava usne tamo. Na jedan šum iz kapetanove sobe podiže oči. „A sad idem“, reče on. Htede da oslovi gospođicu Birstner po krštenom imenu, ali nije ga znao. Ona umorno klimnu glavom i, već upola okrenuta, pusti da joj ljubi ruku kao da ona o tome ništa ne zna, a onda pogruženo ode u svoju sobu.

Malo kasnije K. je ležao u svojoj postelji. Zaspao je vrlo brzo. Pre nego što će zaspati razmišljao je još jedan časak o svom ponašanju i bio njime zadovoljan, ali se čudio što nije još zadovoljniji. Zbog kapetana je bio ozbiljno zabrinut za gospođicu Birstner.